

Silva Gabreta	vol. 31	p. 101–120	Vimperk, 2025
---------------	---------	------------	---------------

Terénní pomologický výzkum ve vybraných částech Šumavy

Field pomological survey in selected parts of the Šumava Mts.

David Svoboda^{1,*} & Karel Boublík²

¹ Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karlova, Benátská 2, CZ-12800 Praha, Česká republika

² Fakulta životního prostředí, Česká zemědělská univerzita, Kamýcká 129, CZ-16500 Praha-Suchdol

*david.svoboda@email.cz

Abstract

In 2020–2022 and 2024, mapping of fruit trees in the territory of displaced villages in selected parts of the Šumava Mts. (Bohemian Forest) was carried out. Fruit trees were cultivated up to 1100 m a.s.l. on the Czech side of the mountains. Altogether 1020 cultivated fruit trees were recorded. The most common was the uncultivated sweet cherry tree (*Prunus avium*) in high altitudes. Various species and varieties of plum trees (*Prunus domestica*, *P. insititia*, *P. cerasifera*) were rarer, some of which may represent local Šumava landraces. The apple tree (*Malus domestica*) and the pear tree (*Pyrus communis*) were much rarer. We also recorded two walnut trees (*Juglans regia*). The most common of the bush fruit was the red currant (*Ribes rubrum* – red, rarely also white varieties), while gooseberries (*R. uva-crispa*), blackcurrants (*R. nigrum*) and cultivated varieties of hazel (*Corylus* sp.) were also grown. In many places, orchards are still preserved in their more or less original form and species composition. These sites certainly deserve the attention of conservationists – some orchards should be kept free of pioneer tree growth. The protection of native Šumava fruit trees can be achieved *in situ* conservation or *on farm*.

Key words: conservation, fruit landraces, fruit trees, fruit bush, mapping, Šumava/Bohemian Forest

Úvod

Předkládaná studie vznikla na základě požadavku Správy Národního parku (NP) Šumava směřujícího k získání aktuálních informací o pěstovaných ovocných dřevinách ve vybraných částech Šumavy. V rámci této spolupráce jsme v letech 2020–2022 a 2024 prozkoumali převážně opuštěné enklávy bývalých příhraničních obcí od Bučiny přes Knížecí Pláně, Strážný až k Novému Údolí a dále pak bezlesé enklávy kolem Srní, na úbočích Křemelné a osadu Luha západně od Rejštejna. Předkládané výsledky by měly sloužit k lepšímu poznání pozůstatků ovocných výsadb a zmapování případných místních odrůd a pěstovaných druhů ovoce v horských, pro pěstování ovocných dřevin krajních podmínkách Šumavy.

Historicky bylo studované území osídlované zhruba od 18. století zejména dřevaři, některá místa již od vrcholného středověku (Strážný, Rejštejn a okolí). Postupný rozvoj obcí přerušila druhá světová válka, kdy na konci války po obsazení americkou armádou většina německého

obyvatelstva příhraničních obcí prchla do Bavorska, ostatní byli odsunuti v roce 1946 (cf. ZVÁNOVEC 2024).

Se vznikem hraničního pásma po roce 1948 došlo k vysídlení zbylých obyvatel a v průběhu 50. let 20. století byly až na výjimky celé obce a osady zbořeny a ocitly se většinou „za dráty“ v zakázané zóně, v případě některých enkláv okolo Srní a u Křemelné ve vojenském prostoru Dobrá Voda. Mnoho zahrad i selských sadů zkázu sídel přežilo a z jejich zarostlých zbytků si můžeme ještě dnes udělat alespoň částečnou představu o pěstovaných ovocných dřevinách.

Na Šumavě dosud neproběhl systematický průzkum pěstovaných ovocných druhů, který by pokryl celé pohoří. Vzhledem k vysoké nadmořské výšce se nedá předpokládat velké rozšíření ovocných dřevin kromě planých třešní, v nižších či chráněných polohách pak odolných odrůd jablek, slivoní a drobného ovoce. Výjimkou mohou být chráněné polohy s relativně nízkou nadmořskou výškou (zejména svahy k Čenkově Pile v nadmořské výšce kolem 700–750 m) vhodné pro pěstování ovocných dřevin.

Charakteristika studované oblasti

Celá studovaná oblast patří do chladné klimatické oblasti. Průměrná roční teplota je 5–6,5 °C, v případě Knížecích Plání a okolí jen 4–5 °C. Pro výskyt ovocných dřevin jsou však podstatné extrémy, zejména pozdní mrazy a dlouhotrvající silné mrazy v zimě. Na studovaných enklávách se ovocné dřeviny vyskytují víceméně jen na svazích, kde nedochází k hromadění studeného vzduchu; v mrazových kotlinách se ovocné dřeviny nevyskytují, stejně jako se jim vyhýbala i většina sídel. Průměrný roční úhrn srážek je ovlivněn polohou vůči hlavnímu šumavskému hřebeni, srážky dosahují 1000–1200 mm na lokalitách při bavorské hranici (Knížecí Pláně a okolí), na ostatních místech 950–1000 mm (údaje za období 1991–2020, <http://portal.chmi.cz/historicka-data/pocasi/mapy-charakteristik-klimatu>).

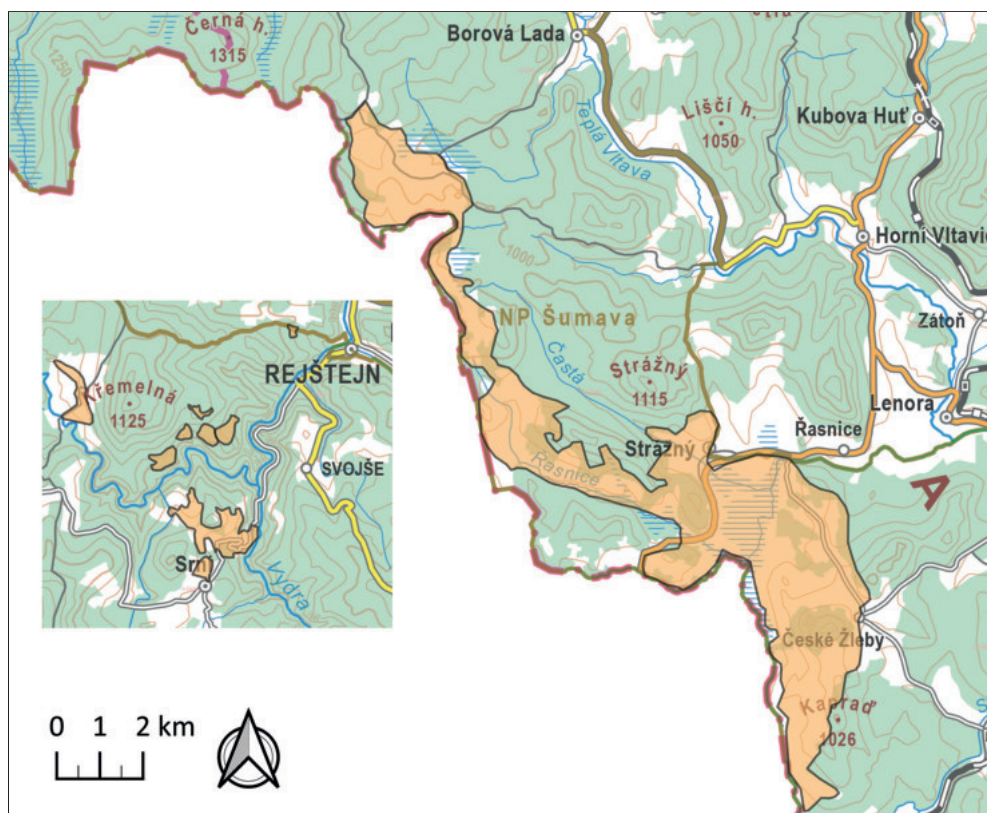
Geologicky je studované území tvořené převážně kyselými horninami moldanubika. Vyvřelé horniny reprezentují hlavně granity, granodiority a diority, metamorfity pak pararuly a migmatity; v omezené míře se vyskytují i další horniny. Na svazích jsou uloženy kvartérní svahové až blokové sedimenty, v nižších částech svahů a v údolnicích se vyskytují kvartérní deluviální a deluvio-fluviální sedimenty (<https://mapy.geology.cz/geocr50/>). Lokality s výskytem ovocných dřevin se vyskytují na vysokou hladinou podzemní vody neovlivněných nebo jen málo ovlivněných půdách, převažují podle nadmořské výšky a geologického podloží kryptopodzoly a dystrické a mezobazické kambizemě, vzácnější jsou podzoly; na místech rozvalin domů se lze setkat i s antropozeměmi (<https://mapy.geology.cz/geocr25/>). Na úpatích svahů na svahových sedimentech se vyskytují také oglejené kambizemě a pseudogleje.

METODIKA

Před vlastním mapováním jsme shromáždili dostupné literární a jiné údaje o ovocných stromech v dané oblasti. Pro mapování jsme po dohodě s objednatelem vybrali lokality v příhraničním pásmu Šumavy, na území NP a okrajově i CHKO. Výzkum tak pokryl území zcela vysídlených a zničených obcí a osad Bučina (Buchwald), Knížecí Pláně (Fürstenhut), Na Mlýnské Mýtině (Mühlreuthäuser), Chaloupky (Hüttel), Stodůlky (Hinter Scheureck), Žďárek (Vorder Scheureck), Josefov (Josephsthal), Točná (Fahrenhäuser), Dolní Světlé Hory

(Unterlichtbuchet), Horní Světlé Hory (Oberlichtbuchet) a stávající městys Strážný (Kunžvart, Kuschwarda). Východně od hlavní silnice do Pasova jsme se věnovali enklávám osad a usedlostí na úbočí Silnického vršku, obcím Dolní Cazov (Unter Zassau), Horní Cazov (Ober Zassau), Radvanovice (Schillerberg), Kamenná Hlava (Steinköpfelhäuser), Mlaka (Moorhäuser), Krásná Hora (Schönberg) a dosud osídlené osadě České Žleby (Böhmische Röhren). Mimo tuto příhraniční oblast byla předmětem výzkumu také území vysídlených a zničených obcí a osad Přední, Prostřední a Zadní Paště (Vorder Waid, Mitter Waid, Hinter Waid) a Stodůlky (Stadln) na úbočí Křemelné, enkláva Srní (Rehberg), zejména část směrem k Sedlu (Sattelberg) a Čeňkově Pile (Winzensäge), býv. samota Odenhof na úbočí od Sedla k říčce Křemelné a osada Luha v pramenné oblasti bezejmenného levostranného přítoku Otavy západně od Rejštejna.

V terénu jsme pracovali mj. s vytištěným mapovým podkladem III. vojenského mapování (tištěné mapy 1 : 75 000, vydání 1932 a také digitalizované z volně přístupných dat ČÚZK) a dále s topografickou turistickou mapou v aplikaci Mapy.cz. Vymezenou oblast (Obr. 1) jsme procházeli podle historických mapových podkladů celou, vynechávali jsme místa i v minulosti

Obr. 1. Mapa s vyznačením studovaného území. Mapový podklad: © ČÚZK, 2025.
Fig. 1. Map of the area under study. Background map: © ČÚZK, 2025.

bez sítel (zejména lesní celky a mrazové kotliny s rašeliništi a podmáčenými půdami). Přímé informace jsme měli pouze o zachovalém původním sadu v osadě Luha a několika dalších jednotlivých stromech a keřích. V případě nálezů ovocných dřevin jsme jejich polohy zaměřili pomocí GPS (souřadnice jsou v systému WGS–84), pořídili rámcovou fotografii lokality a sepsali ovocné druhy, jejich počet, v případě stromů i průměry kmenů (ve výšce 1,3 m nad zemí – DBH), popř. další charakteristiky.

V případě přítomnosti plodů zjevně kulturních odrůd (jasná plánata jsme charakterizovali jen jako plané) jsme pořídili fotografie a odebrali vzorky pro pozdější potvrzení určení. K určování odrůd ovocných druhů jsme využívali kromě vlastních znalostí i rozsáhlou určovací literaturu (KRAFT 1792, STOLL 1888, THOMAYER 1894, ŘÍHA 1915a, 1915b, 1919, KAMENICKÝ 1924, VANĚK 1935, 1936, 1940, 1947, 1948, KOHOUT 1960, VÁVRA et al. 1963, KOCH et al. 1967, ČERNÍK et al. 1969, DVOŘÁK et al. 1976, ANONYMUS 2019, HANDLECHNER & SCHMIDTHALER 2019, WIMMER 2019, BERNKOPF 2021). Kromě toho jsme konzultovali určení některých vzorků ovoce s kolegy pomology, odborníky na staré odrůdy ovocných dřevin v ČR (Ing. Stanislav Boček, Ph.D., Ing. Zdeněk Buzek, Ing. Ondřej Dovala, Ing. Zdena Koberová, Ing. Martin Lípa) a Horním Rakousku (Franz Wörrister). Mnoho plodů ale nebylo možné určit vzhledem k jejich špatné kvalitě, určení je proto někdy pouze přibližné. V případě rybízů jsme měli pro některá místa GPS souřadnice keřů z terénního průzkumu L. Svobodové (L. SVOBODOVÁ – unpubl.), nebylo ale až na výjimky v podstatě možné identifikovat jednotlivé keře – většinou se jich vyskytovalo na stanovišti více a hrozila by tak záměna, nebo jsme keře na daných souřadnicích nedohledali. Přesné určování rybízů a zejména jejich odrůd s nutným použitím molekulárních metod je náročnou disciplínou (cf. LEIŠOVÁ-SVOBODOVÁ & KISSLING 2021), proto jsme rybízy určovali pouze do tří základních kategorií: červený, bílý a černý.

Terénní průzkumy jsme prováděli v enklávě Bučina – Knížecí Pláně – Žďárek na konci července 2020 a kontrolu plodících jabloní v říjnu 2020; na území Luha, Paště, Stodůlky a Srní v srpnu a září 2021; v oblasti Žďárek – Strážný na konci července 2022 a v území Strážný – Nové Údolí na konci července 2024.

SHRNUTÍ DŘÍVĚJŠÍCH VÝZKUMŮ A LITERÁRNÍCH ZDROJŮ

V roce 1994 prováděli společný průzkum na území Šumavy pracovníci více institucí. Svě výzkumy autoři několikrát publikovali, bohužel pouze souhrnně, kde lokalitou je „Šumava“ bez přesné charakteristiky jednotlivých míst výskytu ovocných dřevin (PAPRŠTEIN & KLOUTVOR 1999). V článku uvádějí „ve většině případů plané formy třešní, jabloní a hrušní, dále 25 odrůd jabloní, 4 odrůdy hrušní a 3 odrůdy třešní“ s tím, že ovocné stromy zaznamenali hlavně v nižších polohách pohoří. Několik útržkovitých informací najdeme také v dalších příspěvcích, opět bez přesnějších lokalizací (HOLUBEC et al. 2010, PAPRŠTEIN et al. 2010). Článek PAPRŠTEIN et al. (2015) věnující se Šumavě udává téměř tři tisíce mapovaných ovocných stromů s přehledem nejčastějších odrůd jabloní, hrušní, třešní a višní a s informací, jestli se častěji vyskytovaly v českých či německých vesnicích, avšak lokality jsou pouze shrnuty jako body v obrázku v rámci celé ČR bez bližšího popisu. Jiný článek ze stejného roku (HOLUBEC et al. 2015) přiřazuje stejná čísla (2 866 sběrů, 388 odrůd a kultivarů) výzkumům z území celé ČR a cituje některé obce a zaznamenané druhy, žádnou však ze Šumavy. Několik desítek stromů určených k *in situ* konzervaci dále uvádějí PAPRŠTEIN

& KLOUTVOR (2007), avšak bez dalších podrobností a lokalitou je opět pouze „Šumava“. Některé články vztahující se k problematice odkazují na databázi s GPS souřadnicemi mapovaných lokalit, kterou se nám podařilo získat od V. Holubce, spoluautora výzkumu roku 1994. V databázi lze dohledat, že autoři se věnovali jiným územím než současný výzkum až na výjimku jedné třešně ptačí na Žďárku. Databáze obsahuje údaje o 74 stromech celkem 28 ušlechtilých odrůd ovocných stromů, několika desítek semenáčů a několika rybízů a angreštu (V. HOLUBEC – unpubl.). Pomologické průzkumy ze starší doby nám nejsou známé. Vzhledem ke změně historické paměti spojené s poválečným odsunem německého obyvatelstva máme jen málo přímých dokladů o pěstovaném ovoci, a to ponejvíce ve formě fotografií domů s přiléhajícími zahradami a sady, kde se dají některé druhy rozeznat (cf. ANONYMUS 2025, MAREŠ & KAREŠ 2025).

Výzkumům rybízů se na Šumavě věnují P. a J. Kissling, kteří udávají několik odrůd ze Šumavy, zejména ‘Holandský červený’. Popsali také ustálenou místní odrůdu ‘Gabreta’ (*Ribes ×gonduini* Jancz. = *R. petraeum* × *R. rubrum*) hojně se vyskytující v ruinách šumavských obcí (KISSLING & KISSLING 2015, KISSLING 2016). Výzkumy rybízů za použití molekulárních metod provádí ve spolupráci s dr. Kisslingem také tým pod vedením L. Svobodové z Národního centra zemědělského a potravinářského výzkumu (dříve Výzkumný ústav rostlinné výroby) v Praze-Ruzyni, data však zatím nejsou kompletně zpracovaná a publikovaná (L. SVOBODOVÁ – pers. comm.). V zájmovém území se dle jejich výzkumů vyskytují (L. SVOBODOVÁ – unpubl.) staré keře *R. ×pallidum* ‘Holandský červený’, *R. ×houghtonianum*; *Ribes ×gonduini* ‘Gabreta’; *Ribes rubrum albinos* (bílý rybíz), *R. nigrum* (černý rybíz) a několik vícenásobných hybridů. Terénní průzkumy probíhaly v letech 2015–2018 (L. SVOBODOVÁ – pers. comm.).

VÝSLEDKY

Při vlastním průzkumu se potvrdily předpoklady podpořené dřívějším namátkovým pozorováním, že ovocné dřeviny byly všudypřítomnou složkou zahrad selských stavení v podstatě ve všech zkoumaných místech, a to i na vyloženě extrémních stanovištích ve vysokých nadmořských výškách (nad 1000 m n. m.), kde se dodnes často nacházejí pozůstatky keřů rybízů či ovocných stromů. Celkem jsme zaznamenali sedm druhů ovocných stromů (jabloň, hrušeň, ořešák, slivoň myrobalán, s. obecná, s. švestka, třešeň) a čtyři druhy ovocných keřů (líska, rybíz červený, rybíz černý a srstka angrešt) – viz Electronic Supplement.

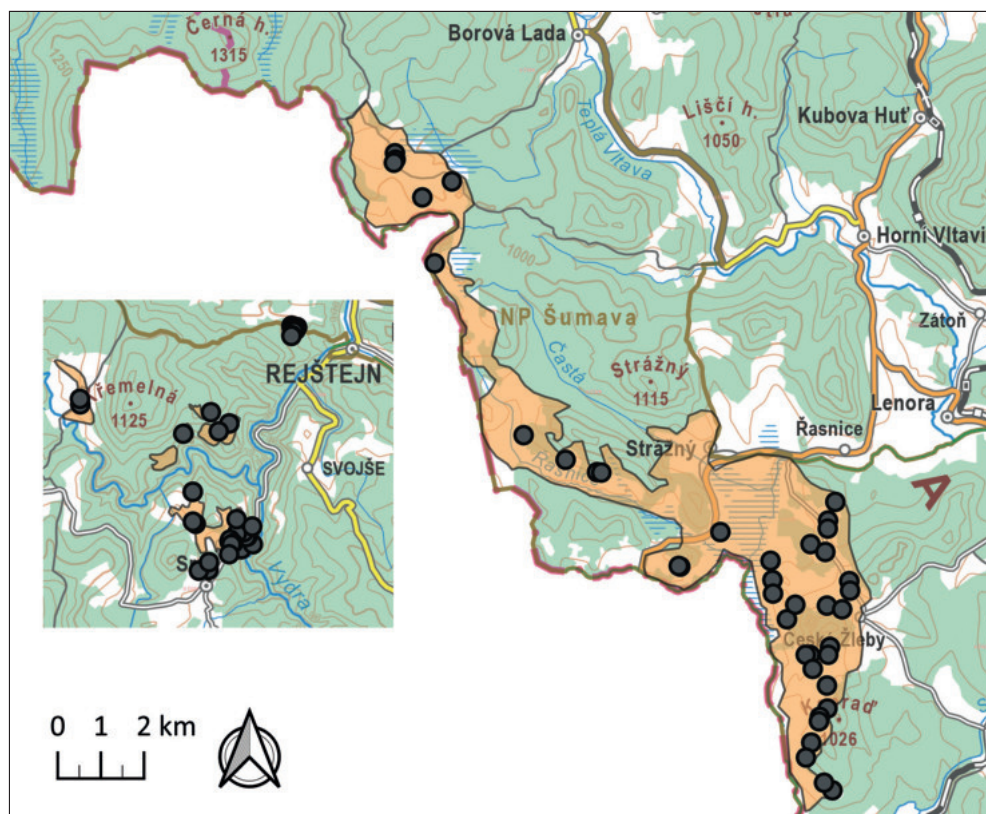
Výsledky shrnujeme formou komentářů k jednotlivým ovocným druhům, u jednotlivých druhů a za přehledem komentujeme některé význačné a hodnotné lokality a jedince.

Jabloň domácí (*Malus domestica* Borkh.)

Zaznamenali jsme celkem 105 stromů jabloní. Jabloně se vyskytují poměrně často ve zbytcích zahrad v nižších polohách (do 900 m n. m.), ve výše položených a drsnějších polohách spíše chybějí (Obr. 2) – což však neznamená, že se tam dříve nepěstovaly. V průběhu výzkumu byly některé roky ve středoevropském prostoru vhodnější pro tvorbu plodů, jindy plodily méně až vůbec. Vzhledem k opylovacím poměrům jabloní (jsou cizosprašné, v menší míře samosprašné s možností vývinu partenokarpických plodů či apomixie v závislosti na odrůdách – cf. DVOŘÁK et al. 1976) je absence plodů v místech, kde se jabloně příliš nevyskytují, možná i z důvodu nepřítomnosti kompatibilního pylu. Ve studovaném území se nejčastěji

vyskytují dožívající staré stromy napadené dřevokaznými houbami, často jsou vidět plodnice ohňovce ovocného (*Phellinus pomaceus* (Pers.) Maire). Na některých místech rostou i plané semenáče různého stáří. U mnoha jedinců jsme podle plodů museli konstatovat, že jde o pláň, často patrně přerostlou podnož (Obr. 3). V horských hraničních podmínkách pro výskyt ovocných dřevin a při absenci udržovacího řezu často podnož podroste nebo přeroste méně odolnou ušlechtilou odrůdu (roubovanou v korunce) a kmen nebo větve s ušlechtilou odrůdou postupně zcela zaniknou a jsou nahrazeny vitálnější podnoží. Tím si vysvětlujeme poměrně velké procento planých jabloní v sadech i v místech, kde se v okolí vyskytují zbytky roubovaných stromů podobného stáří.

Bohužel ani prokazatelně roubované stromy neměly většinou plody v takové kvalitě, aby je bylo (morfologicky, organolepticky) možné určit do odrůd. Často ani konzultace s kolegy pomology nevedla k jednoznačnému určení. Podařilo se určit následující odrůdy: Průsvitné letní (Luha), Kožená reneta zimní (Přední Paště), Boskoopské, Croncelské, Gdaňský hranáč, Kardinál žihavý, Lebelovo (Srní), Strýmka (víceru míst), Řehtač soudkovitý (Horní Cazov), Astrachán bílý (Krásná Hora). Celkově se jedná o otužilé odrůdy, historicky doporučované

Obr. 2. Mapa lokalit s výskytem jabloní. Mapový podklad: © ČÚZK, 2025.
Fig. 2. Map of apple tree locations. Background map: © ČÚZK, 2025.

i do okrajových oblastí pěstování jabloní (KAMENICKÝ 1924). Je však třeba připomenout, že hodnotíme stav po 80 letech od opuštění oblasti původními obyvateli a jimi prováděné péči o stromy, takže citlivější stromy dříve se vyskytující v sadech již nepochybně dávno zmizely. Pro přesné určení neurčených jabloní je nutné stromy buď přeroubovat na podnože pěstované v příznivější klimatické oblasti a pak dle plodů morfologicky určit, nebo využít metod molekulární biologie. Obě metody jsou však časově i finančně nad možnostmi tohoto projektu a navíc mnoho lokálních odrůd zatím nemá molekulárně charakterizované genotypy (BARIC et al. 2020). Mnoho plodů bylo také napadeno molovkou jablečnou (*Argyresthia conjugella* Zeller, 1839), drobným motýlkem napadajícím zejména jeřabiny a v menší míře i jablka, což kvalitu plodů ještě snižovalo, a také strupovitostí (*Venturia inaequalis* (Cooke) G. Winter).

Hrušeň obecná (*Pyrus communis* L.)

Celkem jsme zaznamenali 29 stromů. V nejvýše položených oblastech (Knížecí Pláně, Bučina) a úbočích horských hřebenů se hrušně (téměř) nevyskytují (Obr. 4), výjimku tvoří např. planý strom na místě zahrady bývalé školy ve Stodůlkách pod Křemelnou v nadmořské

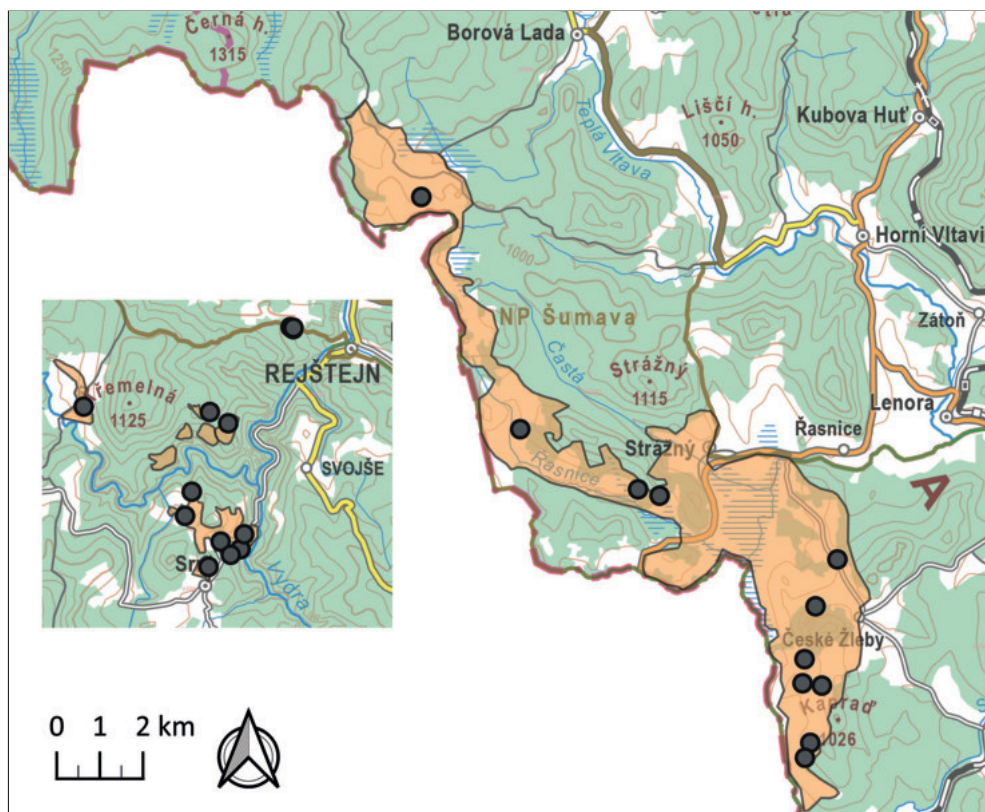

Obr. 3. Přerůstání podnože. Vlevo: prst ukazuje na místo roubování, krajní větve patří přerůstající podnoži. Zdály strom vypadá přirozeně vedený (Srní). Vpravo: hrušeň, levá část původní štěpovaná odrůda, vpravo přerůstající podnož (Luha), foto D. Svoboda.

Fig. 3. Rootstock overgrowth. Left: apple tree, the finger points to the grafting point, the outermost branches belong to the overgrowing rootstock. From a distance, the tree looks naturally branched (Srní). Right: pear tree, left branch – original grafted variety, on the right – overgrown rootstock (Luha), photo D. Svoboda.

výšce 845 m, který občasné také plodí. Jelikož většina hrušní patří mezi cizosprašné stromy a pouze u některých odrůd můžeme najít partenokarpické plody, nedá se očekávat, že by izolované stromy byly bohatě plodné. O trochu jiná je situace v níže položených chráněných oblastech za hlavním hřebenem Šumavy, na výhlednějších svazích s víceméně jižní expozicí. V zachovalém sadu v samotě Luha u Rejštejna roste vícero hrušní, plodné stromy s kulturními odrůdami jsme zaznamenali mezi Srním a Čeňkovou Pilou (odrůdy Křivice, Špínka). Podmínky pro hrušně jsou v této nadmořské výšce nevhodné, ale některé letní a podzimní odrůdy se zde určitě pěstovaly a dozrávaly – srpnová odrůda Špínka zde dozrává ve druhé polovině září.

Další hrušně jsme zaznamenali v enklávách mezi Strážným a Novým Údolím, celkem na sedmi místech. Někde se jednalo o zjevně přerostlou podnož, jinde o kulturní odrůdy, které se však nepodařilo určit. Srovnání s krajovými moštovými odrůdami, které se vyskytují v dolnorakouském Mostviertelu a místy také v Horních Rakousích, a s dostupnými pomologickými příručkami věnujícími se těmto lokálním selským odrůdám, vedlo k závěru, že se zjevně jedná o tento typ hrušní. „Moštové“ hrušky („Mostbirnen“, cf. ANONYMUS 2019,

Obr. 4. Mapa lokalit s výskytem hrušní. Mapový podklad: © ČÚZK, 2025.

Fig. 4. Map of pear tree locations. Background map: © ČÚZK, 2025.

HANDLECHNER & SCHMIDTHALER 2019) patří nejčastěji k letním až raně podzimním odrůdám, mají drobné plody, stromy jsou velmi vitální a věkovité a plody slouží k sušení, výrobě moštů atp. Nejedná se tedy o stolní odrůdy, rozšířené dnes nejčastěji v České republice. Tyto odrůdy hrušní rostou mnohdy na méně příznivých místech a nejsou zdaleka tak choulivé. Podmínky pro hrušně jsou v zájmové oblasti vzhledem k vysoké nadmořské výšce zcela nevhodné, dá se tedy předpokládat, že případné v minulosti se vyskytující stromy již povětšinou (dávno) zmizely. Mezi nejvitálnější zaznamenané hrušně s největšími plody, povětšinou bez strupovitosti (*Venturia pyrina* Aderh.), patří jedinec na úbočí svahu v býv. Kamenné Hlavě, který připomíná odrůdu Langbirne – Obr. 5 (STOLL 1888, syn. Gelbe Wadlbirne – HANDLECHNER & SCHMIDTHALER 2019).

Obr. 5. Plody hrušně v býv. Kamenné Hlavě, odrůda Langbirne (?), nadmořská výška 890 m n. m., foto D. Svoboda.

Fig. 5. Pear fruits in the former village Kamenná Hlava, variety Langbirne (?), altitude 890 m a.s.l., photo D. Svoboda.

Ořešák královský (*Juglans regia* L.)

Ořešáky královské jsou stromy teplomilné, velmi náchylné mj. na pozdní jarní mrazíky, a ve studovaných nadmořských výškách ve střední Evropě pěstované velmi vzácně. Celkem jsme našli dva exempláře a otázkou zůstává, jak hodně a jestli vůbec v minulosti plodily – pod stromy jsme nenašli žádné zbytky skořápek ani čerstvých plodů – což je zcela jistě v současnosti dáno nemožností opylení cizím pylem u zcela izolovaných jedinců, nejen častým zmrznutím. Jeden ořešák roste v zahradě mezi Srním a Čehkovou Pilou, druhý je zcela schovaný v sadu u ruiny usedlosti Odenhof dole pod osadou Sedlo směrem ke Křemelné. Tento dům patrně nebyl zcela zlikvidován při demolicích v padesátých letech, hranice stavení, sklepa a stodoly jsou velmi dobře patrné a sad je stále poměrně bohatý (jabloně, třešně, hrušně, ořešák, slivoň), i když je součástí pastviny a okolí silně zarůstá smrky a jiným náletem.

Slivoně (*Prunus domestica* L., *P. insititia* L., *P. cerasifera* Ehrh.)

Celkem jsme zaznamenali 70 lokalit s výskytem slivoní (Obr. 8) s tím, že mnoho slivoní podrůstá z kořenových výmladků a je těžké definovat, co je samostatný jedinec. Ve vyšších partiích studované oblasti (Bučina – Knížecí Pláně – dále směr Strážný) se slivoně dnes téměř nevyskytují, i když na fotografiích stavení jsou často k vidění přímo u domů ve formě keřů či menších stromů (cf. ANONYMUS 2025). Zaznamenané slivoně lze rozdělit na tři skupiny.

První skupinu tvoří švestka domácí (*P. domestica*) a její klony (Obr. 6), množené v minulosti a částečně i dnes hlavně odkopky (desítky stromů, zmlazující podrostky na více místech z původních, často odumřelých kmenů, v některých letech bohatě plodné).

Do druhé skupiny pak patří zjevně krajové typy slivoní, v dostupné literatuře nezaznamenané odrůdy. Podle charakteru znaků se pravděpodobně jedná o křížence slivoně obecné (*Prunus insititia*) a švestky domácí, jejichž modré plody jsou poměrně malé, plody dosahují max.

Obr. 6. Typické plody švestky domácí (Srní), foto D. Svoboda.
Fig. 6. Typical fruits of the German Prune (Srní), photo D. Svoboda.

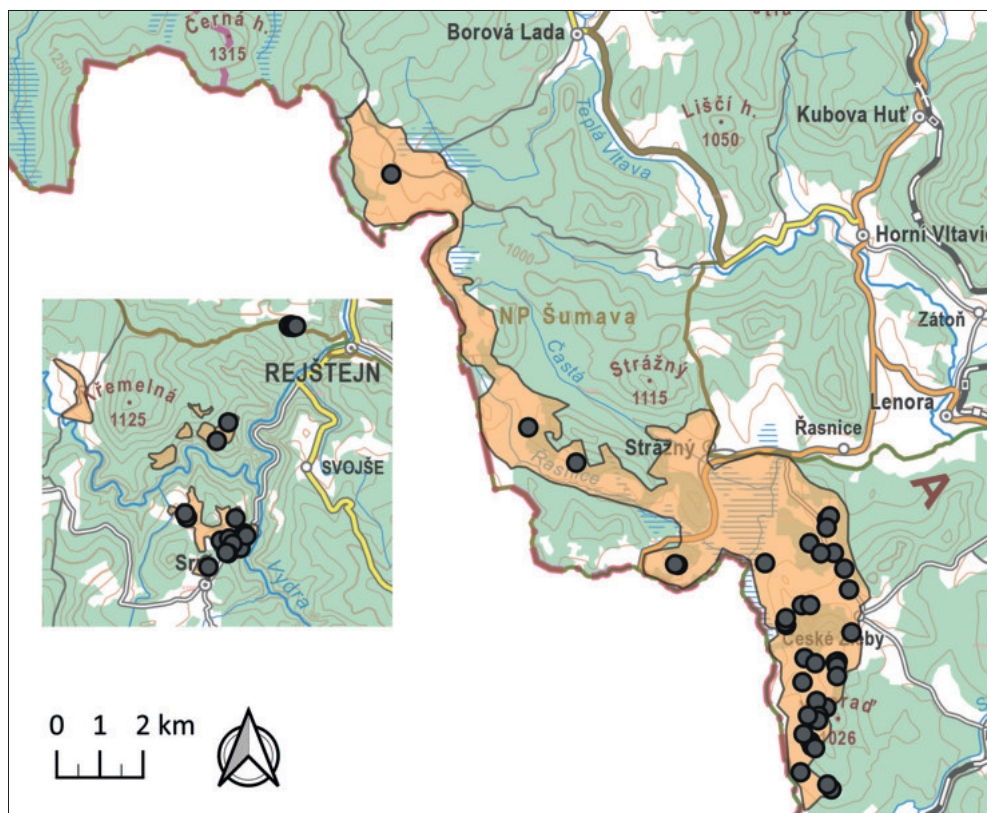
Obr. 7. Vlevo: Mirabelka typu Mirabelka raná (Luha). Vpravo: mirabelka protáhlý tvar (Sedlo), foto D. Svoboda.
Fig. 7. Left: Mirabelle type Early Mirabelle (Luha). Right: mirabelle elongated shape (Sedlo), photo D. Svoboda.

20 mm délky. Keře až malé stromy těchto slivoní dosahují ponejvíce do 4 m výšky, charakteru švestky domácí, listy jsou drobnější, eliptické, na okraji zubaté, svrchu matné. Letorosty jsou chlupaté, dvouleté větévky někdy také. Klony těchto slivoní se místně trochu lišily od modrých kulatých přes modré protáhlé, s nejčastěji dobrou odlučitelností dužniny od pecky, charakteru mirabelky. Tvar plodů se trochu lišil u exemplářů v Prostředních Paštích a kolem Strážného (kulaté) od těch v Srní a Sedle s plody protáhlými (Obr. 7). Dle sdělení pana Panenky ze Sedla tyto malé mirabelky dozrají každý rok, zatímco plody švestky domácí někdy zapadají sněhem ještě nezralé. To by vysvětlovalo rozšíření těchto drobnějších a chuťově méně kvalitních odrůd v horských vesnicích na Šumavě. V sadu na Luhách žlutozelené plody připomínaly odrůdu Mirabelka raná (Obr. 7). Kromě výše uvedených jsme zaznamenali také neznámou odrůdu, bohužel bez plodů, dle znaků na letorostech patří k druhu s. obecná.

Třetí skupinu tvoří slivoň myrobalán (*Prunus cerasifera*), jejíž keře jsme zaznamenali pouze třikrát.

Co se týká chorob, žádná ze zkoumaných slivoní neměla viditelné příznaky viru šarky švestek (*Plum Pox Virus*) ani na plodech, ani na listech.

Obr. 8. Mapa lokalit s výskytem slivoní. Mapový podklad: © ČÚZK, 2025.

Fig. 8. Map of plum tree locations. Background map: © ČÚZK, 2025.

Třešeň ptačí (*Prunus avium* (L.) L.)

Celkem jsme zaznamenali 814 stromů. Třešně jsou nejpočetněji zastoupeným ovocným druhem na celém zkoumaném území (Obr. 10). Vyskytují se nejčastěji v pozůstatcích sadů při bývalých domech (u některých domů jsme porovnávali i historické fotografie, viz např. KEUSCH 1992) a z velké části se jedná o původní stromy. Téměř nikdy se nevyskytují izolovaně, naopak není výjimkou přítomnost i více než deseti stromů okolo bývalých domů. Naprosto dominují pěstované ptáčnice, prokazatelně roubované stromy jsme zaznamenali pouze v klimaticky chráněných oblastech a vždy jen v malém počtu (Luha, Odenhof, Srní, Sedlo). U roubovaných třešní jsme bohužel nenašli žádné plody, proto nebylo možné je určit ani jinak dále charakterizovat. Je možné, že v klimaticky chráněných oblastech mohlo být historicky roubovaných odrůdových třešní více, ale jako choulostivější již dávno zanikly. Ptáčnice mají malé plody s kulatou peckou, dozrávají podle polohy od konce července do začátku srpna. Stromy jsou charakteru bělokorých ptácníků se vznosnými korunami, okrajové větévky připomínají často větévky višní (tenké, převislé), zejména je to patrné u desítek stromů mezi Knížecími Pláněmi a Žďárkem.

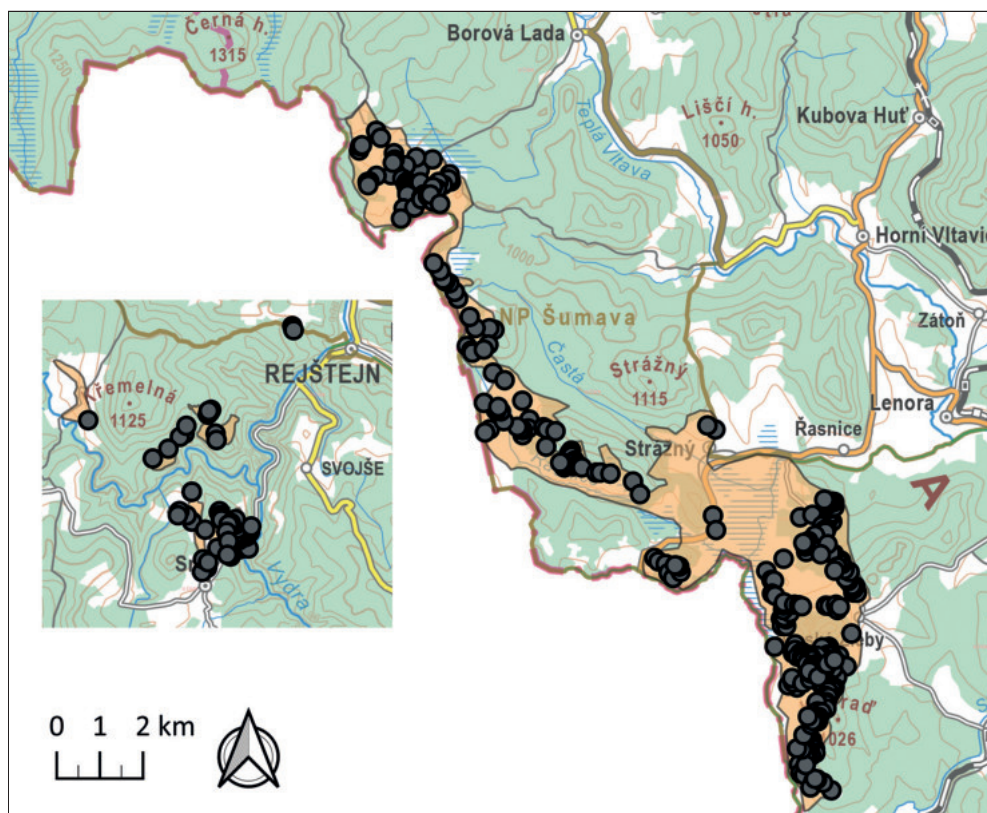

Obr. 9. Jedna z největších třešní ve zkoumaném území (Horní Světlé Hory), foto D. Svoboda.

Fig. 9. One of the largest cherry trees in the study area (Horní Světlé Hory), photo D. Svoboda.

Důvodů pro pěstování planých třešní místo kulturních odrůd bylo patrně více: i) V nevhodných podmínkách se stromy často sázejí (někdy i sejí) jako plánata a štěpují se až později, kvůli válce a následnému vysídlení tak mohly některé stromy zůstat plané. Tento důvod považujeme u třešní za spíše méně pravděpodobný, tak velké množství často v řadách sázených, různě starých stromů tomu neodpovídá a alespoň někde bychom museli najít známky po roubování. ii) Ptáčnice jsou místní vyselektované formy patrně mrazuvzdornější než odrůdové třešně pěstované v nižších nadmořských výškách, a tudíž vitálnější a vhodnější do drsných poloh. Je pravděpodobné, že v nadmořských výškách kolem 1000 metrů plodily spolehlivěji pouze ptáčnice. Starousedlíci z Prášil chodili dle svědectví „nahoru“ na ptačky do kvasu (L. SVOBODOVÁ – pers. comm.). iii) Třešně patří mezi časné medonosné stromy. V některých oblastech zajišťují při kvetení až téměř polovinu dostupné snůšky a v době kvetení třešní (a částečně i slivoní) nic jiného nekvete a v obcích se prokazatelně včelařilo.

Pro srovnání jsme navštívili také blízké bavorské obce Hinterfirmiansreut a Mitterfirmiansreut ležící přes údolí za státní hranicí naproti bývalým Horním Světlým Horám. V těchto obcích se v zachovalých selských zahradách místy vyskytují totožné ptáčnice, ale ve srovnání

Obr. 10. Mapa lokalit s výskytem třešní. Mapový podklad: © ČÚZK, 2025.

Fig. 10. Map of cherry tree locations. Background map: © ČÚZK, 2025.

(červenec 2022) velmi bohatě plodné. Usuzujeme, že nedostatek plodů v místech bývalých obcí na české straně je dán nedostatkem opylovačů (včel, čmeláků) v období, kdy třešně kvetou.

Třešně se na území vyskytují v různém stáří, některé stromy dosahují průměru i přes 50 cm v prsní výšce. Asi největší nalezenou třešni, která by zasluhovala odborného arboristického zásahu (svázání větví, aby nedošlo k rozlomení kmene, odstranění náletu), je strom v osadě Sedlo u Srní, strom má průměr kmene 110 cm (GPS 49,1001 N, 13,4732 E).

Mezi další obrovské třešně patří ptácnice s průměrem 95 cm rostoucí na kraji býv. osady Kamenná Hlava pod Žlebským vrchem (GPS 48,86918 N, 13,75823 E), ptácnice s průměrem 90 cm na území Horních Světých Hor (GPS 48,9035 N, 13,67690 E) – Obr. 9, třešeň s průměrem 90 cm v býv. Horním Cazově (GPS 48,87578 N, 13,75229 E). Kromě těchto mohutných stromů, svým vzrůstem významných i v rámci celé ČR, se na zkoumaném území vyskytují i mnohé velmi zachovalé sady s mnoha ovocnými stromy, které by stály za záchranu a vhodný management (viz dále).

Třešně místy zmlazují, jsou však lákavou potravou jak pro lesní zvěř, tak pro dobytek, který se na většině území pase. Pro udržení pestré mozaiky a krajinného rázu by bylo záhodno perspektivní semenáče oplotit, popřípadě z pecek předpěstovat sazenice pro doplnění na vhodná místa.

Líska (*Corylus* sp.)

Kulturní odrůdy lísky byly zaznamenány v sadu na Luhách. Jeden keř je blíže neurčený typ ze skupiny Zellských lisek, druhý představuje Lombardskou lísku (snad odrůda Webbova).

Rybíz červený a bílý (*Ribes rubrum* L.)

Celkem jsme zaznamenali 42 lokalit s rybízem červeným (včetně bílé varianty). Rybíz červený se prokazatelně pěstoval a v horách pěstuje doposud, patří mezi nejotůžilejší ovocné dřeviny. Určování odrůd rybízu je velmi náročné, vyžaduje srovnání květů, listů i plodů, proto se omezíme na konstatování, že hojně rozšířenou odrůdou byl 'Holandský červený' a také místní, nedávno registrovaná odrůda 'Gabreta', která se vyskytuje na vícero místech Šumavy (KISSLING & KISSLING 2015, KISSLING 2016). Rybízy jsou často velmi rychle vypaseny skotem na pastvinách; to je možná také důvod, proč jich je relativně málo. Na více místech stále rostou i původní keře, více či méně rozrostlé do mnoha polykormonů. Nejčastěji je tak nacházíme na polozarostlých ruinách domů, kde jsou částečně skryty v kopřivách nebo v rozvalinách těžko přístupných pro pasoucí se skot. Rybízy byly často plodné. Bílé kultivary rybízu jsou ve zkoumaném území vzácnější.

Rybíz černý (*Ribes nigrum* L.)

Celkem jsme zaznamenali 9 lokalit s výskytem keřů černého rybízu. O rozšíření rybízu černého platí zhruba totéž, co o rybízu červeném – chybí v ohradách s intenzivní pastvou. Mimo jednotlivé roztroušené nálezy např. v Horním Cazově, pod Bučinou či na Krásné Hoře se bohatě plodné keře nacházejí ve Strážném (u domů č. p. 27, 50 a 73). S dostupnými morfologickými znaky není v našich silách určit odrůdy černých rybízů.

Angrešt (*Ribes uva-crispa* L.)

Celkem jsme zaznamenali 27 lokalit s výskytem keřů angreštu. I přes schopnost spontánního zakořeňování řízků či horizontálně položených větví tvoří většina zaznamenaných keřů

angreštu kompaktní keře, velmi staré, pravděpodobně původní. Okolo matečných keřů jsme až na malé výjimky nenalezali mladší jedince (semenáče). Rostliny jsou někdy napadené americkým padlím angreštovým (*Podosphaera mors-uvae* (Schwein.) U. Braun & S. Takam.).

DISKUSE

V porovnání s ostatními pohorími Českého masivu je Šumava relativně teplejší díky vlivu alpského fěnu, česká část navíc leží převážně v závětrí hlavního šumavského hřebene. Proto zde bylo pěstování ovocných dřevin častější a zasahovalo do vyšších poloh, než tomu je (bylo) např. v Krkonoších, kde se ovocné stromy nad 1000 m v podstatě vůbec nevyskytují a např. všechny zaznamenané ovocné stromy nad 900 m tvoří ptáčníce (ZAHRADNÍKOVÁ et al. 2005). I proto jsou pozůstatky pěstování ovocných dřevin v podmínkách horské Šumavy v rámci České republiky unikátní. Dnes již není dost dobře možné postihnout původní odrůdovou skladbu, je však vhodné se alespoň pokusit zmapovat a zachovat zbytky toho, co zde kdysi místní obyvatelé pěstovali. Zkoumané lokality tvoří přechod od nevhodných lokalit mrazových kotlin, často podmáčených, kterým se osídlení včetně zahrad vyhýbalo, přes intravilány zaniklých obcí s vhodnějším klimatem a expozicí až po krajní výskyty pod vrcholky kopců, kde osídlení a pěstování ovoce opět většinou chybělo. Kdybychom chtěli srovnat skladbu a charakter pěstovaných ovocných dřevin, máme k tomu jen málo možností. Různé mapovací aktivity (např. Českého svazu ochránců přírody) se soustředily i v horských oblastech na níže položená sídla a jejich výsledky nejsou publikované. To je případ i výzkumu na Šumavě z roku 1994 (PAPRŠTEIN & KLOUTVOR 1999), které se převážně věnovaly níže položeným místům. Bohužel citují jen nejdůležitější zaznamenané odrůdy bez dalších detailů – celkem 13 odrůd třešní a višní, 4 odrůdy hrušní a 13 odrůd jabloní. Srovnáme-li tyto publikované výsledky s nedávno získanou databází z tohoto výzkumu (V. HOLUBEC – unpubl.), kde je uvedeno kromě semenáčů celkem 8 odrůd jabloní, 4 odrůdy hrušní, 13 odrůd třešní a 2 odrůdy višní s lokalitami, tak nad 750 metrů nad mořem se vyskytovaly jabloně Londýnské, Parména zlatá zimní, Citronové zimní a Strýmka v Rychněvku (760 m n. m.), Kaselská reneta mezi Srním a býv. Dolní Zelenou Lhotou (900 m n. m.), hrušně Máslovka římská, Poiteau a Solnohradka v Zadní Zvonkové (790 m n. m.), z třešní Napoleonova a Velká černá chrupka na Velkém Babylonu (850 m n. m.). Ostatní záznamy patří semenáčům, angreštům a rybízů. Některé zaznamenané odrůdy jabloní a hrušní jsme při současném výzkumu rovněž zaznamenali (Strýmka, Špinka).

Srovnání s bavorskou a rakouskou literaturou není také příliš možné, protože fenomén oblastních odrůd a jejich mapování není v současnosti ani zdaleka tak rozšířen jako v ČR. Vznikající práce se věnují zejména tradičním ovocnářským oblastem, např. Mostviertelu a nižším polohám Alp (cf. ANONYMUS 2019, HANDLECHNER & SCHMIDTHALER 2019). V případě hrušní je navíc přiřazení často špatně vyvinutých plodů ze Šumavy k jedné z desítek až stovek oblastních rakouských či bavorských moštových odrůd bez celkového molekulárního screeningu (BARIC et al. 2020) nemožné.

Skutečnost, že se i na horské Šumavě ovoce pěstovalo v poměrně velkém měřítku, je možné doložit mnoha fotografiemi, na kterých je možné rozeznat různé ovocné druhy (právě často přímo při jižní straně domů či ve dvorech) či z útržků vzpomínek pamětníků (KEUCH 2019, MAREŠ & KAREŠ 2025) nebo na internetových stránkách věnujících se tematice zaniklých obcí (např. www.zanikleobce.cz).

Pro základní představu, jak mohl sortiment pěstovaných ovocných dřevin přibližně vypadat, jsou vhodné výsledky našeho mapování hlavně u usedlostí kolem silnice Čenkovy Pila – Srní a pak v osadě Luha, kde stále rostou nejen jednotlivé stromy, ale z velké části jsou zachovalé celé sady. Je jisté, že pěstovaná skladba např. ve Stodůlkách, na Knížecích Pláních či u Světých Hor byla oproti svahům nad Čenkovou Pilou chudší, ale základní představu je možné získat. Velmi otužilé odrůdy jabloní (Strýmka, Kardinál žíhaný, Letní průsvitné aj.), všudypřítomné ptácnice, ze slivoní hlavně švestka domácí a místní odrůdy drobnoplodých slivoní, ve velmi chráněných místech hrušně (hlavně Špinka) a z drobného ovoce rybíz a angrešty byly nepochybně součástí většiny selských zahrad. Problematika pěstovaných rybízů s místní odrůdou 'Gabreta' je dobře zpracována (KISSLING & KISSLING 2015, KISSLING 2016). Zajímavý je výskyt – i když v nižší nadmořské výšce – dvou ořešáků královských, které se z důvodu náchylnosti k jarním mrazům pěstují hlavně v nížinách a teplých pahorkatinách. Je samozřejmě možné, že se jednalo o ojedinělé pokusy bez praktického využití – v podobných podmínkách ořešáky většinou nenajdeme ani na jiných lokalitách v Českém masivu nebo na srovnatelných alpských lokalitách.

Závěry pro ochranu genofondu kulturních dřevin

Ochrana genofondu může mít dvě části – ochranu vybraných stávajících jedinců *in situ*, kde vidíme jako zásadní vyřezání náletových dřevin, případně jiné arboristické zásahy. Nejcennější ovocné dřeviny a formace jsme zaměřili a předali Správě NP Šumava.

Další doporučenou možností je odebrání genetického materiálu. V případě neurčených, ale roubovaných jabloní, hrušní a třešní je vhodné odebrání roubů a zaškolování (ochrana *ex situ*). Velmi cenné krajové místní odrůdy drobnoplodých slivoní např. ze sadu na Luhách, v Prostředních Paštích, Sedle u Srní a z dalších míst je vhodné přenést formou odkopků do prostorového izolátu, a tak zachovat jejich genofond, který může být pro Šumavu unikátní. U drobného ovoce také doporučujeme odebrat řízků a zbylé keře namnožit pro zachování genofondu. V případě ptácnic navrhujeme podchycení genofondu formou sběru pecek a předpěstování mladých třešní, které je vhodné v průběhu let vysadit na vhodná stanoviště. Zásadní je však důsledná ochrana před zvěří a skotem formou kvalitních a vysokých oplůtek. Nedoporučujeme sázení ptácnic s nejasným či cizím původem z lesních školek z důvodu zachování možného unikátního vyselektovaného genofondu šumavských ptácnic. Samozřejmě je také možné materiál uchovat v kulturách v genových bankách.

Nejhodnotnější lokality

Sad Luha záp. od Rejštejna (730 m n. m.) – poměrně zachovalý velký sad u domu na samotě Luha, v sadu jsou zelené mirabelky, švestky domácí, roubované třešně, hrušně, jabloně, dvě odrůdy lísek, celkem více než dvě desítky stromů. Lokalita je velmi cenná také proto, že se zde zachoval i jeden ze zhruba 5 domů dříve přítomných v osadě v téměř původním stavu.

Zahrady a sady u silnice z Čenkovy Pily do Srní (685–800 m n. m.) – zejména sad u domu Srní ev. č. 4 a zbytky sadu u ev. č. 54. Prvně jmenovaný sad je asi nejhodnotnějším dokladem místní odrůdové skladby. Většina pozic v sadu je obsazena původními stromy jabloní (Gdaňský hranáč, Lebelovo, Kardinál žíhaný), hrušní (Špinka, Křivice), švestky domácí a modré mirabelky.

Zbytky zahradních sadů v osadě Sedlo u Srní (850 m n. m.) – u č. p. 169, a stromy okolo cesty od nádrže k č. p. 168. Bohužel zahrada domu č. p. 169 byla rekonstrukcí o některé stromy recentně ochuzena, vyskytují se zde stále tři švestky, naproti u silnice hrušeň. U cesty se vyskytuje také modrá mirabelka a okolo silnice u domu č. p. 168 majitel pan Petr Panenka i odkopky této mirabelky vysazuje – příklad vhodného zachování místního genofondu. Vzrostlé třešně v okolí jsou plané.

Bývalá usedlost Odenhof u Srní (760 m n. m.) – v dnešních mapách nezaznamenaná usedlost schovaná na úbočí Sedelského vrchu asi 400 m nad Sedelským vodopádem (49,10625 N, 13,47177 E). I přes svou zsz. orientaci na mírném svahu poměrně dobře zachovalý sad s hrušní, jabloněmi, švestkami, ořešákem a zbytky domu a stodoly. Území se nalézá v zóně c (zóna soustředěné péče o přírodu) NP, je součástí pastviny, kterou pohlcuje okolní les. Na tomto místě by bylo vhodné prosvětlit náletové dřeviny a pokusit se zbytky sadu zachovat.

Hrušeň ve Stodůlkách (845 m n. m.) – asi jediný ovocný strom zachovaný ze zcela zničené obce na úbočí Křemelné. Hrušeň je planá a bylo by vhodné okolo ní vykácet nálet, zejména vrby jívy (49,1204 N, 13,4338 E).

Hrušeň na Knížecích Pláních (1002 m n. m.) – dle nám známých údajů nejvýše rostoucí hrušeň v České republice (srov. PLADIAS 2025 – WILD et al. 2019, CHYTRÝ et al. 2021). Jedná se o planý strom částečně ukrytý v náletech, průměr kmene v prsní výši je 45 cm (48,95172 N, 13,61865 E).

Hrušeň v Krásné Hoře (895 m n. m.) – kulturní roubovaná hrušeň s hladkými plody s otevřeným semeníkem, typ Langbirne, v sadu ještě třešně a myrobalán (48,86812 N, 13,75993 E).

Zbytek sadu Dolní Světlé Hory (902 m n. m.) – zachovalý sad s 8 ptáčnicemi v pastvině (48,9081 N, 13,6549 E). Příklad pěstování planých třešní v selském sadu.

Sad na úbočí Silničního vršku (885 m n. m.) – zachovalý sad v pastvině s deseti třešněmi o průměru kmenů od 30 do 100 cm, dále polykormon modré mirabelky (48,88355 N, 13,71514 E).

Sad Kamenná Hlava (980 m n. m.) – necelých 100 m sz. od značené turistické cesty. V uceleném pozůstatku selského sadu se vyskytuje celkem 17 třešní v několika řadách a jeden angrešt (žlutoplodý). V místě je dost prostoru pro dosadbu a případné zřízení ukázkového genofondu, sad má přirozené hranice z kamenných zídek (48,86947 N, 13,76865 E).

Sad Kamenná Hlava 2 (950 m n. m.) – asi 300 m jv. od cesty na Krásnou Horu. Celkově zde roste 14 třešní v uceleném souboru (48,86323 N, 13,76732 E).

Sad Krásná Hora (940 m n. m.) – u cesty na Kamennou Hlavu, soubor tří asi nejvitálnějších jabloní v oblasti (Strýmka, neznámá odrůda), 11 třešní ptáčnic a slivoně (48,85568 N, 13,76698 E).

ZÁVĚR

Vysoko položená sídla Šumavy vynikala v porovnání s ostatními pohořími Českého masivu vysokým zastoupením pěstovaných ovocných dřevin. Důvodem jsou v porovnání s ostatními horskými oblastmi klimaticky poměrně příznivé podmínky. Území leží v dosahu alpského

fěnu a samotný hřeben Šumavy fěn při vhodném proudění dále zesiluje a vytváří, takže zejména severovýchodní část Šumavy a šumavského podhůří je i přes svou vysokou nadmořskou výšku relativně vhodná pro ovocné dřeviny (známé je v tomto ohledu území současného Vojenského újezdu Boletice, kde se ještě vyskytují zbytky ovocných stromů v bývalých vesnicích velmi hojně). Ovocné dřeviny se na české straně Šumavy pěstovaly až do 1100 m n. m. Nejčastějším ovocným stromem byla pravděpodobně třešeň ptačí pěstovaná většinou jako pláň (ptácnice). Vzácnější byly různé druhy a odrůdy slivoní, z nichž některé mohou představovat krajové šumavské odrůdy (např. modrá mirabelka). Mnohem vzácnější pak byla jablň domáci a hrušeň obecná. Zcela výjimečně se pěstoval také ořešák královský. Z keřového ovoce je nejčastější rybíz červený (červené, vzácně i bílé odrůdy), místy se pěstoval angrešt, rybíz černý a kulturní odrůdy lísky.

Na řadě míst jsou dodnes zachovány sady ve své víceméně původní podobě a druhové (a snad i odrůdové) skladbě. Tato místa si jistě zaslouží pozornost ochranářů – některé sady by měly být udržovány bez náletů pionýrských dřevin, v některých by měla být zamezena pastva skotu, aby nedocházelo k okusu ovocných keřů. Ochrana původních šumavských ovocných dřevin může probíhat *in situ* nebo *on farm* (na hospodařících statcích) a vybraná místa by bylo vhodné doplnit krajovými typy ovocných dřevin. Za potřebné považujeme také založení genofondových ploch (ochrana *ex situ*), na nichž by byl soustředěn základní sortiment pěstovaných ovocných dřevin a odrůd typických pro vysoké polohy Šumavy. Veřejnosti by mohl být představen typický horský ovocný sad formou „ovocného parku“ (obdoba geoparků).

Poděkování. Autoři děkují Správě NP Šumava za finanční podporu výzkumu a jmenovitě R. Roučkové za všestrannou pomoc a iniciativu vedoucí ke vzniku projektu a tohoto článku. V. Dvořákovi patří dík za poskytnutí plochy pro zaškolování sebraného genofundu na Záchraně stanic v Klášterci u Vimperka. Dále bychom rádi poděkovali panu P. Panenkovi ze Sedla u Srní, který nám sdělil mnoho cenných informací o bývalých sadech a své zkušenosti ohledně dozrávání původních odrůd ovoce na Šumavě. L. Svobodové a V. Holubcovi jsme vděční za poskytnutí cenných konzultací, nepublikovaných dat a databázi jejich výzkumů. V neposlední řadě patří dík kolegům pomologům S. Bočkovi, Z. Buzkovi, O. Dovalovi, Z. Koberové, M. Lípovi a F. Wörristerovi, se kterými jsme konzultovali určení plodů zejména jabloní. Děkujeme prof. B. Krškovi a anonymnímu recenzentovi za cenné připomínky k rukopisu.

LITERATURA

- ANONYMUS, 2019: *Obstsortenblätter – Verfügbare Obstsorten aus Niederösterreich. Sortenmappe [Fruit variety sheets – Available fruit varieties from Lower Austria. Variety folder]*. Arche Noah, NÖ Landesregierung. Naturschutzabteilung. Online <https://www.arche-noah.at> (accessed on 25 March 2025).
- ANONYMUS, 2025: *Historische Datenbank Böhmerwald [Historical databank of the Bohemian Forest]*. Böhmerwaldbund Oberösterreich, Böhmerwaldmuseum Wien, Böhmerwaldmuseum/Oberhausmuseum Passau. Online <https://www.bwb-ooe.at/hist-db/> (accessed on 26 March 2025).
- BARIC S., STORTI A., HOFER M., GUERRA W. & DALLA VIA J., 2020: Molecular Genetic Identification of Apple Cultivars Based on Microsatellite DNA Analysis. I. The Database of 600 Validated Profiles / Molekulargenetische Bestimmung von Apfelsorten mithilfe der Mikrosatelliten-DNA-Analyse. I. Die Datenbank mit 600 validierten Profilen. *Erwerbs-Obstbau*, 62: 117–154.
- BERNKOPF S., 2021: *300 Obstsorten [300 fruit varieties]*. Trauner, Linz, 344 pp. (in German).
- ČERNÝ V., BOČEK O. & VEČERA L., 1969: *Malá pomologie II – Hrušky [Small pomology II – Pears]*. SZN, Praha, 235 pp. (in Czech).
- DVOŘÁK A., VONDRÁČEK J., KOHOUT K. & BLÁŽEK J., 1976: *Jablka [Apples]*. Academia, Praha, 592 pp. (in Czech).

- HANDLECHNER G. & SCHMIDHALER M., 2019: *Äpfel & Birnen. Schätze der Streuobstwiesen. Sortenvielfalt der Mostviertler Streuobstbestände [Apples & pears. Treasures of the orchards. Diversity of varieties of the Mostviertel orchards]*. Tourismusverband Moststrasse & Obstbauverband Mostviertel, Melk, 288 pp. (in German).
- HOLUBEC V., HAUPTVOGEL P., PAPRŠTEIN F., PODYMA W., ŠEVČÍKOVÁ M. & VYMYSLICKÝ T., 2010: Results of Projects on Collecting, Mapping, Monitoring, and Conserving of Plant Genetic Resources 1990–2008. *Czech Journal of Genetics and Plant Breeding*, 46 (Special Issue): S2–S8.
- HOLUBEC V., PAPRŠTEIN F., DOKOUPIL L., POSOLDA M. & ŘEZNÍČEK V., 2015: Monitoring fruit landraces in the Czech Republic, tracing their origin and potential for their conservation. *Proceedings on applied botany genetics and breeding*, 176/3: 337–345.
- CHYTRÝ M., DANIHELKA J., KAPLAN Z., WILD J., HOLUBOVÁ D., NOVOTNÝ P., ŘEZNÍČKOVÁ M., ROHN M., DŘEVOJAN P., GRULICH V., KLIMEŠOVÁ J., LEPŠ J., LOSOSOVÁ Z., PERGL J., SÁDLO J., ŠMARD A P., ŠTĚPÁNKOVÁ P., TICHÝ L., AXMANOVÁ I., BARTUŠKOVÁ A., BLAŽEK P., CHRTEK J. JR., FISCHER F. M., GUO W.-Y., HERBEN T., JANOVSKÝ Z., KONEČNÁ M., KÜHN I., MORAVCOVÁ L., PETŘÍK P., PIERCE S., PRACH K., PROKEŠOVÁ H., ŠTECH M., TĚŠITEL J., TĚŠITELOVÁ T., VEČEŘA M., ZELENÝ D. & PYŠEK P., 2021: Pladias Database of the Czech Flora and Vegetation. *Preslia*, 93: 1–87.
- KAMENICKÝ K., 1924: *České ovoce. Díl VI., Jablka, část II. [Czech fruit. Volume VI, Apples, Part II]*, Československá ovocnická společnost, Praha, 248 pp. (in Czech).
- KEUSCH K., 1992: *Damals in der Heimat im Böhmerwald: Erinnerungen an Fürstenhut, Buchwald, Hüttl, Mühlreuter Häuser, Scheureck. [Back home in the Bohemian Forest: memories of Fürstenhut, Buchwald, Hüttl, Mühlreuter Häuser, Scheureck]*. Morsak, 124 pp. (in German).
- KISSLING P. & KISSLING J., 2015: Gabreta znovu vzkříšená ze sutin zapomnění [Gabreta resurrected again from the waste of oblivion]. *Bio*, 2015/4: 8–9 (in Czech).
- KISSLING P., 2016: A morphotaxonomic sketch of the Central European Ribesia or 52 questions for molecular biology. Ms., Conservation Garden Alenor, Záblatí, 77 pp.
- KOHOUT K., 1960: *Malá pomologie I. – Jablka*. (1. vydání) [Small pomology I – Apples]. SZN, Praha, 270 pp. (in Czech).
- KOCH V., BLATTNÝ C. JUN., BLAHA J. & KALÁŠEK J., 1967: *Hrušky [Pears]*. Academia, Praha, 380 pp. (in Czech).
- KRAFT J., 1792: *Pomona Austriaca I-II. [Austrian Pomona I-II.]*. Rudolf Strasser und Co., A. Blumauer, Wien, 307 pp. (in German).
- LEIŠOVÁ-SVODOVÁ L. & KISSLING P., 2021: The European species of Ribes subg. Ribes: population genetic testing of classical systematics. *Plant Systematics and Evolution*, 307: 41.
- MAREŠ J. & KAREŠ I., 2025: *Kohoutí Kříž: Šumavské ozvěny [Cock Cross: Šumava echoes]*. Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích. Online <https://www.kohoutikriz.org> (accessed on 25 March 2025).
- PAPRŠTEIN F. & KLOUTVOR J., 1999: Mapování genofondu ovocných dřevin v České republice [Fruit tree mapping in the Czech Republic]. *Vědecké práce ovocnářské*, 16: 103–108.
- PAPRŠTEIN F. & KLOUTVOR J., 2007: Záchrana krajových odrůd ovocných dřevin v České republice [Preservation of landraces of fruit woody species in the Czech Republic]. *Vědecké práce ovocnářské*, 20: 115–120 (in Czech).
- PAPRŠTEIN F., SEDLÁK J. & HOLUBEC V., 2010: On-farm orchards of fruit trees. *Czech Journal of Genetics and Plant Breeding*, 46 (Special Issue): S65–S69.
- PLADIAS, 2025: *Pladias – databáze české flóry a vegetace [Pladias – Database of the Czech Flora and Vegetation]*. Online <https://pladias.cz> (accessed on 28 April 2025).
- ŘÍHA J., 1915a: *České ovoce. Díl I. Hrušky [Czech fruit. Volume I, Pears]*. Ovocnický spolek pro Království české, Praha, 257 pp. (in Czech).
- ŘÍHA J., 1915b: *České ovoce. Díl II. Třešně, višně, slívy a švestky [Czech fruit. Volume II, Cherries, sour cherries, damsons and plums]*. Ovocnický spolek pro Království české, Praha, 244 pp. (in Czech).
- ŘÍHA J., 1919: *České ovoce. Díl III. Jablka [Czech fruit. Volume III, Apples]*. Československá pomologická společnost, Praha, 248 pp. (in Czech).
- STOLL R., 1888: *Österreichisch-Ungarische Pomologie. Abbildung und beschreibung von in Österreich-Ungarn verbreiteten oder einer verbreitung werthen fruchten [Austro-Hungarian pomology. Illustration and*

- description of fruits common or worthy of propagation in Austria-Hungary*]. Selbstverlag, Klosterneuburg bei Wien, 286 pp. (in German).
- THOMAYER F.J., 1894: *České ovoce. Jablka, díl I.* [Czech fruit. Apples, volume I]. Praha, 221 pp. (in Czech).
- VANĚK J., 1935: *Lidová pomologie, I. díl, Jablka – 100 nejdůležitějších odrůd* [Popular pomology. Volume I, Apples – 100 the most important varieties]. Nakladatelství zahradnické literatury, Chrudim, 109 pp. (in Czech).
- VANĚK J., 1936: *Lidová pomologie, II. díl, Hrušky – 100 nejdůležitějších odrůd* [Popular pomology. Volume II, Pears – 100 the most important varieties]. Nakladatelství zahradnické literatury, Chrudim, 118 pp. (in Czech).
- VANĚK J., 1940: *Lidová pomologie, VII. díl, Jablka – druhá stovka. Nové a málo známé odrůdy* [Popular pomology, Volume VII, Apples – second hundred, new and a little known varieties]. Nakladatelství zahradnické literatury, Chrudim, 128 pp. (in Czech).
- VANĚK J., 1947: *Lidová pomologie, X. díl, Jablka – III. stovka: Mičurinovy odrůdy a jiné* [Popular pomology, Volume X, Apples – III. hundred: Michurin varieties and others]. Nakladatelství zahradnické literatury, Chrudim, 131 pp. (in Czech).
- VANĚK J., 1948: *Lidová pomologie, III. díl, švestky a slívy – 100 nejdůležitějších odrůd* [Popular pomology. Volume III, plums and damsons – 100 the most important varieties]. Nakladatelství zahradnické literatury, Chrudim, 128 pp. (in Czech).
- VÁVRA M., ČERNÍK V., DOSTÁLEK J. & LUŽA J., 1963: *Švestky, renklódy, slívy, mirabelky* [Plums, reineclaudes, damsons, mirabelles]. Nakladatelství ČSAV, Praha, 306 pp. (in Czech).
- WILD J., KAPLAN Z., DANIHELKA J., PETŘÍK P., CHYTRÝ M., NOVOTNÝ P., ROHN M., ŠULC V., BRŮNA J., CHOBOT K., EKRT L., HOLUBOVÁ D., KNOLLOVÁ I., KOCIÁN P., ŠTECH M., ŠTĚPÁNEK J. & ZOUHAR V., 2019: Plant distribution data for the Czech Republic integrated in the Pladias database. *Preslia*, 91: 1–24.
- WIMMER W., 2019: *Alte Apfelsorten und neue Sorten der Zukunft* [Old apple varieties and new varieties for the future]. Passat Press, Varna, 350 pp. (in German).
- ZAHRADNÍKOVÁ J., PAPRŠTEIN F., KLOUTVOR J. & HARČARIKOVÁ L., 2005: Mapování, inventarizace a ochrana starých ovocných dřevin v Krkonoších v letech 1995–2004 [Old fruit trees in the Giant Mountains – their mapping, inventory and protection in 1995–2004]. *Opera Corcontica*, 42: 107–125 (in Czech with English summary).
- ZVÁNOVEC M., 2024: Knížecí Pláně / Fürstenhut. Online <https://sites.google.com/view/zvanovec-knizeciplane/domovsk%C3%A1-str%C3%A1nka> (accessed on 25 March 2025).

Received: 29 April 2025

Accepted: 18 July 2025

